

Азиз ўқувчим! Бу китобчани қарийб қирқ йил ёздим. Булар менинг Кузатувларим. Ўйларим... бир қадар армонли, бир қадар истехзоли, бир қадар табассумли. Хулосаларим... аслида, уларнинг ҳар бирини алоҳида асар қилса ҳам бўларди-ку... майли... Мен буларни узоқ ўйлаб ёзганман. Илтимос, Сиз ҳам китобни шошилмасдан, ўйлаб ўқисангиз...

Ўткир Ҳошимов

ДАФТАР ҲОШИЯСИДАГИ БИТИКЛАР

ЎЙЛАР

Табиат. Жамият. Инсон.

“Табиат гултожи”

Кийик оч қолмаслик учун кўкат ейди. Амма бир-бирини ўлдирмайди. Шер оч қолмаслик учун кийикни ейди. Аммо бир-бирини ўлдирмайди. Одам кўкатни ҳам ейди. Кийикни ҳам ейди. Кўнгил ҳуши учун шерни ҳам ўлдиради... Кейин.. уруш қилиб, бир-бирининг бошини ейди...

Дарвинга эътироз

Дарвин таълимоти нотўғри. Одам маймундан эмас, маймун одамдан тарқаган. Оёғи ердан узилмаганлар одам бўлиб қолган. Оёғи ердан узилганлар эса маймун бўлиб дарахтга чиқиб кетган... Бу жараён ҳамон давом этмоқда...

Энг ақлли жонивор

Дунёда энг ақлли жонивор-балиқ! Биринчидан, соқов. Иккинчидан, муттасил думини ликиллатади!

Ҳақиқат

Шу қадар ширинки, тотиб кўргинг келади. Шу қадар аччиқки, тилингни куйдиради!

Қалдирғоч

Ётибор берганмисиз: қалдирғочлар файзсиз, ноаҳил хонадонга ҳеч қачон ин қурмайди. Гоҳо қалдирғоч одамдан ақллироқмикин, деб ўйлаб қоламан.

Атлантика океани устида

Тепада бир уммон, пастда бир уммон,
Икки денгиз аро кечар лаҳзалар.

Хаёлга толаман: мен ўзи кимман?
Ожиз ва нотавон зарра... алҳазар!

Ошкоралик

Ошкоралик шундай дарахтки, унинг мевасини энг аввал чинқироқ маймунлар ейди.

Хавфли одам

Яхшигаям, ёмонгаям бирдек яхши кўринишга уринадиган одам энг хавфли одамдир!

Инсон ва шайтон

Баъзиларга ҳайрон қоласиз. Қилғиликни қилиб қўяди-да, "билмай қолдим, шайтон йўлданурди", дейди... Тўғри, одамзот қонида шайтон васвасаси айланиб юриши-бор гап. Аммо.. Шунақанги эркалар борки, қирқта урғочи шайтонни болалатиб ташлайди. Шунақанги аёллар борки, қирқта эркак шайтонни алимент тўлайдиган қилиб қўяди... Ҳамма айбни шайтон шўрликка тўнкайверманг!

Аёл қалби

Аёл қалби тескари магнитга ўхшайди: яқинлашсанг-узоқлашади, узоқлашсанг-яқинлашади.

Ҳушёр бўлинг

Аёл сизни жуда қаттиқ севса, ҳушёр бўлинг. Оташин муҳаббат-рашкка, рашк- шубҳага, шубҳа-худбинликка, худбинлик-душманликка айланиши мумкин.

Гўдак иси

Аёл гўдак исини биринчи фарзанди туғилганидаёқ ҳис этади. Эркак эса гўдак иси нималигини неварали бўлганидан кейин англайди!... Биз-еркалар доим кечикиб юрамиз...

Оталар ва болалар

У оддий одам эди. Ҳаммолчилик қиларди. Тўрт қиз, уч ўғилни оёққа турғазди. Ўғилларини уйлантирди. Қизларини чиқарди. Ҳаммасини уйли-жойли қилди. Кўз юмаётганида "ҳаммаларингдан мингдан-минг розиман", деди... Қарашса, кафанлиги йўқ экан...

Гумроҳ бандалар

Одамларга ҳайронсан. Ота-онаси тириклигида икки оғиз ширин сўзни текинга айтмайди-да, улар ўлганидан кейин минг-минг пул сарфлаб, ўша сўзларни қабртошга ёздириб қўяди...

Кулги ва йиғи

Кулишни билмайдиган одам-бахтсиз одам. Йиғлашни билмайдиган одам эса икки ҳисса бахтсиз!

Асл айнимас

Сопол товоғинг синса, дод сол: кесакка айланади. Тилла идишинг синса, парво қилма: баҳоси тушмайди!

Юк кўтарган...

"Юк кўтарган одам юзага чиқади", дейдилар... Чиқади. Албатта чиқади! Фақат юк кўтарганни кўтариб юборадиган Қўл бўлса бас!

Бахтли ва бахтсиз

Бахтли одам худбин бўлади: бахтсизларга ачинмайди. Бахтсиз одам ҳам худбин бўлади: бахтлиларга ғайирлиги келади.

Даъво

Донолик билан нодонлик шу қадар яқинки, одам доноликни қанча кўп даъво қилса, шунча нодон бўлади!

“Билимдон”

“ Аёл қавмини ипидан игнасиғача биламан”, дейсизми? О-о-о, сиз даҳо экансиз! Айтингни, шарқдан секундига беш-етти метр тезликда эсаётган шамол ўн дақиқадан кейин шимолга буриладими, жанубгами? Ярим соатдан кейин изғиринга айланадими, бўронгами?...

Худонинг қудрати

Табиат шунақанги қудратлики, хоҳласа, гулшаннинг қоқ ўртасида сассиқ алаф ўстиради. Хоҳласа, ботқоқнинг қоқ ўртасида нилуфарни гуллатиб қўяди...

Лайлак

Она ёш эди. Она навжувон эди. Бола ғор эди, бола гўдак эди... Кунларнинг бирида она-бола қишлоққа –узоқ қариндошлариникига борадиган бўлишди. Она қаддини ғоз тутиб, тез-тез юриб борар, бола эса аланг-жаланг қилиб атрофдаги манзараларни томоша қилар эди. Қишлоқ гузарида ярмини яшин учуриб кетган баҳайбат чинор бор экан. Бола дарахтни кўриб анграйибқолди: чинорнинг тарвақайлаб ўсган шохида супрадек каттакон уя қорайиб кўринар, уяда эса оёғи, тумшуғи узун бир қуш турар эди.

Бола мўжиза кўргандек таққа тўхтаб қолди.

- Анави нима, ойи?- деди ўша томондан кўз узмай.

-Лайлак, ўғлим, лайлак!- она ўғлининг бошини силаб қўйди. – Юра қол, жоним.

Бола ҳеч қачон бунақа қушни кўрмаган эди. Қуш негадир бир оёқлаб турарди. У яна тўхтаб қолди.

-Нима у, ойи? –деди тағин чинор учига кўз тикиб.

-Лайлак, ўғлим, лайлак.

- Нимага бир оёқда турибди?

Она кулди:

- Бир оёғи чарчагандир-да. Юра қол, жоним.

Бола ҳеч қачон бунақа қушни кўрмаган эди. Қуш негадир бўйнини чўзиб тумшуғини осмонга қаратиб силкитар, шунда “тарак-тарак” деган овоз эшитиларди.

Бола тағин тўхтаб қолди.

- Нима ўзи у, ойи?

Унинг кўзларида қувонч бор эди. Ҳайрат бор эди. Она шошиб турарди. Мингта юмуши бор эди. Ҳали шаҳарга қайтиши керак.

-Лайлак дедим-ку, жиннивой,- деб оҳиста эгилиб, ўғлининг юзидан ўпди. – сенга салом беряпти-да.

Она ёш эди. Она навжувон эди.

... Орадан ўттиз беш йил ўтди. Бола йигит бўлди. Она кексайиб қолди. Оёғидан мадор, кўзидан нур кетди.

Кунлардан бирида она-бола иттифоқо яна ўша қишлоққа бориб қолдилар. Йигит қаддини ғоз тутиб тез-тез юриб борар, она эса толиққан оёқларини, оғир-оғир кўтариб босганча ҳарсиллаб келарди. Гузардаги ярмини яшин учуриб кетган чинор ҳали ҳам бор экан. Бунга қарангки, чинорнинг тарвақайлаб ўсган шохида ҳамон супрадек каттакон уя қорайиб кўринар, уяда эса оёғи, тумшуғи узун лайлак турарди. Йигит лайлакка бир қараб қўйди-ю қадамни тезлатди.

Орқада келаётган она нурсизланиб қолган кўзларини чинорга, чинор шохида қорайиб турган уяга тикди. Шоҳда осилиб турган нарса кўзига ғалати кўринди.

- Анави нима, ўғлим? – деди тўхтаб.

-Лайлак, ойи, лайлак!

Она яхши эшитмади. Уч-тўрт қадам юриб яна тўхтаб қолди. Саватдек нарса ичида бир нима оқариб кўриняпти. Қизиқ...

-Нима, ўғлим? – деди кўзларини пирпиратиб. Ўгил таққа тўхтади. Ғаши келди. Ўзи шошиб турибди: мингта иши бор! Одам қариганидан кейин эзма бўлиб қоларкан-да!

-Лайлак! – деди жеркиб. – Лайлак деяпман-ку, кармисиз!

Шундай деди-ю, жаҳл билан тез-тез юриб кетди. Начора, йигит ёш, йигит навқирон. Унинг юмуши кўп. ҳали шаҳарга қайтиши керак... Унинг юмуши кўп. ҳали шаҳарга қайтиши керак... Унинг ғор, гўдак болалари бор...

Тарих “хатоси”

Тўққизинчи аср. Муҳаммад ал- Хоразмий алгебра фанига асос солди.

Ўнинчи аср. Абу Наср Форобий Аристотелнинг “Метафизика” асарига эҳг мукамал шарҳ ёзиб, “иккинчи устоз” унвонини олди.

Он биринчи аср. Абу Райҳон Беруний Ер билан Ой ўртасидаги масофани ўлчади. Ибн Сино медетсина Қомуси- “Тиб қонунлари” ни яратди.

Ўн тўртинчи аср. Соҳибқирон Амир Темур Евроосиёнинг ярмини тасарруфга олди. Аҳли илм бошини силаб, ўлмас обидалар яратди.

Ўн бешинчи аср. Улуғбек 1019 юлдузнинг ҳаракат жадвалини тузди. Алишер Навоий ўлмас “Хамса” сини ёзди.

Ўн олтинчи аср. “Бобурнома” оламга тарқалди.

Ўн еттинчи аср. Шоҳ- Жаҳон дунёдаги ети мўжизанинг бири- “Тожмаҳал” ни бунёд этди.

Йигирманчи аср. Ўзбек-совет олимлари мисли кўрилмаган “ихтиро” қилдилар: тарих “хато” сини тузатиб, ўтмишда биз ёппасига “саводсиз” бўлганимизни исботлаб бердилар...

Умр

Танишдилар...

Севишдилар...

Турмуш кўрдилар...

Фарзанд кўрдилар...

Тўнғичи нимжонроқ эди. Касал бўлиб, кўп куйдирди...

Ўртанчаси ўйинқароқ эди... Қамалиб чиқди...

Кенжаси қиз эди... Эркароқ ўсди. Турмуши бузилди...

Бир куни эркак кечаси ўйғониб кетди. Узоқ ўй ўйлаб ётди. Қараса, аёли ҳам ўйғоқ экан.

- Онаси,- деди. - - Дунёга келиб нима кўрдик ўзи?

- Билмасам, - деди аёли хўрсиниб...

..Боботоққа борганимда қуриб қолган иккита дарахтликўргандим. Иккаласи бир-бирига суяни-и-иб турарди...

Кучсизники-кучли

Кучли одамнинг ғазабидан кўрқманг. Ожизникидан кўрқинг! Кучли тўкса, ўз ғазабини тўқади. Ожиз эса ўз ғазаби биланбирга ўзгалардан кўрган ситамини ҳам қўшиб сочади...

Тарнов

Ерта баҳор эди. Ҳордиқ куни эди. Кеч турдим. Ҳовлига тушсам, ҳавонинг авзойи бузуқ. Ювуниб чиқиб қарасам, тунука том пешидаги тарнов бир томонга қийшайиб ётибди. Қишда ёққан қор залворидан қийшайиб қолган шекилли... Қатикроқ шамол бўлса, тушиб кетадиган...

Йўлакда ётган нарвонни кўтариб келиб томга тирагунча тинкам қуриди, зах тортиб, зилдек бўп кетибди.

Нарвон зинасига оёқ қўйишим билан айвондан онам тушиб келди.

- Нима қилмоқчисан?- деди кўзимга термулиб.

- Ҳозир,- дедим бепарво қўл силтаб.- Тарнов қийшайиб қопти.

- Шошма, болам, аввал чойингни ичиб ол...

- Ҳозир тушаман.

Шундай дедим-у нарвонга тирмашдим. Томга чиқишим билан пастдан онамнинг хавотирли хитоби эшитилди:

- Эҳтиёт бўл, том лабига борма!

- Уйга кирсангиз-чи! – дедим оғриниб.

Тунука томни тарақ-туруқ босиб, қийшайган тарнов олдига келдим. Увалло уринаман, тарнов лаънати ўнганса қани! Занглаб кетганми, бўйўғи ёпишиб қолганми...

Аксига олиб, ёмғир шивилай бошлади. Аввалига томчилаб турди-да, кейин шиддат билан ёғиб кетди. Том лабида ўтирганча, тарновини қўшқўллаб суришга уриндим. Қилт этмайди!

Пастдан яна онамнинг овози келди:

- Менга қара, болам.

Нарвон олдига қайтиб келдим.

- Нима дейсиз?

- Жон болам, мана буни кийиб олгин...

Қарасам, онам бир қўли билан нарвонни чангаллаганча, иккинчи қўлидатўн ушлаб турибди.

Юпқа рўмоли, нимчаси ҳўл бўлиб кетган...

Хунобим ошди.

- Ҳозир тушаман, дедим-ку! Мен ёш боламанми?

- Шамоллаб қоласан!

- Оббо! Сиз уйга кираверинг! Ҳозир тушаман.

Шундай деб, тагин тарнов олдига қайтдим. Жаҳл билан тарновни муштлай бошладим.

Бир маҳал пастдан яна овоз келди:

- Ада! Адажон!

- Ҳа! – дедим баттар хуноб бўлиб.

- Варрагим йиртилди!

Қарасам, етти яшар ўғлим ҳовли ўртасида турибди. Оёғи остида йиртилиб, қамишлари қовурғадек туртиб чиққан варрак лойга қўришиб ётибди. Ўзи кўйлакчан. Бошланг. Ёмғир остида дийдираб турибди.

-уйга кир, Фарруҳ!- дедим бақириб.- Уйга кир, шамоллаб қоласан!

Қулоқ солса қани! Гоҳ варрагига, гоҳ менга қарайди. Капалагим учиб кетди! Томда сирғалибсирғалиб, нарвон томон югурдим.

Уч-тўрт пиллапоя тушиб қарасам, онам ҳамон нарвон оёғини чангаллаб турибди. Рўмоли жиққа ҳўл бўлиб, сочларига ёпишиб қолган...

Бир қўли Нарвон оёғида. Бир қўлида тўн...

Инсон

Инсон шу қадар буюкки, унинг фазилатларини ўлчаш- дунёдаги энг баланд тоғнинг энг баланд чўққисига эмаклаб чиқиш заҳмати билан тенг. Инсон шу қадар тубанки, унинг иллатларини ўлчаш- дунёдагиенг баланд тоғнинг энг баланд чўққисидан эмаклаб тушиш заҳмати билан тенг.

“Отчопар” да

“Отчопар” бозорида эски дўстимни учратиб қолдим. Математик... Олим... Сигарет сотиб

Ўтирган экан... Мени кўриб кўзини яширди. Мен ҳам бурилиб кетдим... Иккаламиз бир-биримиздан нега уялганимизни билмайман. Негадир.. йиғлагим келди...

Фаришталар

Хонадонингизда кекса одам борми? Бахтли экансиз! Дунё ташвишларидан тўйиб кетсангиз шуларни зиёрат қилинг: ҳаёт абадий эмаслигини ўйлаб, таскин топасиз.

Хонадонингизда гўдак борми? Сиз ҳам бахтли экансиз... дунё ташвишларидан тўйиб кетсангиз, гўдакни бағрингизга босинг: ҳаёт абадий эканини ўйлаб, таскин топасиз...

Енг олий туйғу

Енг тоза туйғу нима?

Биринчи маошингизни келтириб бериб, отангизнинг дуосини олганингизми?

Биринчи марта совға келтириб берганингизда онангизнинг кўзида қалқиган ёшми?

Биринчи бўсами?

Тўй кечасидаги ҳаяжонларми?

Ногаҳон кўз юмган онангизнинг қабрини силаб йиғлаганингизми?

Тўнғич фарзандингизни илк бор мактабга етаклаб берганингизми?

Ҳаммаси... ҳаммаси покиза туйғулар... Аммо...

Бола эмизиб ўтирган аёлга зимдан разм солинг... гўдагига термулиб бола эмизаётган онанинг кўзларига синчикла-а-а-б тикилинг...

Енг олий туйғу нималигини шунда кўрасиз!

Рост ва ёлғон

Ҳақиқатдан кўрққан одам ёлғоннинг панасига беркинади.

Хом сўт эмган банда

Одам учта нарсанинг қадрини доим кечикиб билади. Ёшлик. Соғлик. Тинчлик.

Гуноҳи - азим

Дўстни ҳўрлаш-гуноҳ. Умр йўлдошини ҳўрлаш- юз ҳисса гуноҳ. Ота-онани ҳўрлаш- минг ҳисса гуноҳ. Гўдакни ҳўрлаш- чексиз гуноҳ.

Қисмат

Инсон ҳаёти шатранж тахтасидаги пиёданинг юришига ўхшайди. Гоҳ оқ катакдан ўтади, гоҳ қора катакдан... фарқи шуки, бировнинг қисматида оқ катаклар кўпроқ бўлади, бировникида-қора катаклар...

Офтоб

Яхшиямки Худо офтобни бағрикенг қилиб яратган. Бўлмаса ер юзидаги одамларнинг иллатларини ҳар куни кўравериб, аллақачон сўниб қолган бўлармиди...

Орол ва қитъа

Инсоният орол эмас, қитъа бўлиб яшашни ўрганса, кўп балоларнинг олди олинган бўларди.

Баҳо

Одам боласи электр сими эмаски, бирини мусбат, бирини манфий десанг...

Ҳаёт фалсафаси

Мункиллаб қолган аммам бўларди. Ўта художўй кампир эди. Болалигимда олдига ўтказиб қўйиб, бир гапни кўп айтарди.

- У қулоқ, бу қулоғинг билан ҳам эшитиб ол, болам. Одамнинг у елкасида ҳам, бу елкасида ҳам биттадан фаришта ўтиради. Ўнг елкангдаги фаришта умр бўйи қилган савоб ишларингни, чап елкангдагиси гуноҳларингни ҳисоблаб боради. У дунёга борганинда ҳисоб-китоб қилиб кўришади. Савобинг ортиқ бўлса, жаннатга, гуноҳинг ортиқ бўлса, дўзахга тушасан... Саводсиз кампирнинг содда фалсафасида қанчалик чуқур маъно борлигини энди тушуняпман.

Мўтабар зот

Аёл кишига аввало Она деб қарасак, ҳаммаси жой-жойига тушади.

Тош ва қум

Тошни майдалаб, қумга айлантириш учун бир дақиқа кифоя. Аммо қумнинг тошга айланиши учун минг йил камлик қилади. Дўстлик ҳам шунга ўхшайди.

Бош айбдор

Турмуш синовларига биз-катталар дош беролмасак, болада нима гуноҳ? Нега бизнинг айбимиз учун гўдаклар етим қолиб, азият чекиши керак?

Донишманд

Нар лочин емиш топиб келаркан. Мода лочин ўлжани полапонларига бўлашиб бераркан. Бирон фалокат бўлиб, мода лочин ўлиб қолса, нар лочин ҳар қанча емиш топиб келтирмасин, барибир, полапонлар очидан нобуд бўлар экан. Негаки, нар лочин ўлжани болаларига бурдалаб беришни эплотмас экан...

Табиат нақадар бешафқат, табиат нақадар доно!

Тўла ва чала

Ярим ҳақиқат чин билан ёлғоннинг ўртасида туради, деган одам янглишади. Ярим ҳақиқат ҳамиша чиндан кўра ёлғонга яқинроқ туради.

Зулм

Одамларни қўрқиб яшашга мажбур қиладиган жамият- энг омонат жамиятдир.

Мунофиқ

Онасини беҳурмат қилган одам қўшни кампирни яхши кўраман деса, ишонмайман. Ўз халқининг тилини, маданиятини, тарихини ҳурмат қилмаган одамбошқа халқларнинг тилини, маданиятини, тарихини ҳурмат қиламан, деса ишонмайман.

“Ўзбек иши”

Осмон баравар план бердилар.

-Бажарасан!-дедилар.

-Бажаролмайман,-деди.

-Бажарасан!!- дедилар.

- Бажармайман!!-деди.

-Қамаласан!!!-дедилар.

Бажарди... Бола-чақаси кўп эди...

Орден бердилар... Планни ошириб бажаргани учун...

Кейин... қамадилар... Қўшиб ёзгани учун... Бола-чақаси кўп эди...

Нигилист

Миллатчилик жуда хавфли иллат. Миллий нигилизм эса ундан ҳам хатарли. Миллатчи қўшнисини ёмон кўради. Миллий нигилист эса ўзини ҳам ёмон кўради!

Она тили

Қанча кўп тилни билсангиз, шунча яхши. Бироқ одам она тилида тафаккур қилади, она тилида туш кўради, она тилида йиғлайди... ўлим олдида онасини она тилида йўқлайди...

Ўжар

Ҳақиқатни майиб қилиш мумкин, аммо ўлдириб бўлмайди!

Озчилик ва кўпчилик

“ Озчилик кўпчиликка бўсунади!” ёқимли шиор! Оммабоп шиор!

Фақат... худо ҳаққи, бир нарсани ҳеч тушунолмаيمان: дунёда донолардан кўра нодонлар, истеъдодлилардан кўра иқтидорсизлар ҳаминша кўпроқ бўлган. Демак... Узр... уёғига ақлим етмай қолди...

Афсона

Қадимий туркий афсона бор. Эмишки, Оллоҳ Арши аълодан Ерга тушибди. Қараса, кимсасиз оролда бир тола тук ётган эмиш. “Майли,-дебди карами кенг Худо.-Шунга ҳам жон ато эта қолай”. Ўша заҳоти жонсиз тук одам қиёфасига кирибди. Одам бундай қараса, Оллоҳнинг қудрати беқиёс эмиш: хоҳласа жонлини бежон қилади, хоҳласа бежонга жон ато этади. Одам ўйлаб қопти. Нега Худо хоҳлаган ишини қилишга қодир-у, мен қилолмаيمان? Нима кам ундан?!

... Шундай қилиб, Одамнинг кўнглида ҳасад деган қора ният пайдо бўлибди.

Оллоҳнинг қаҳри келиб, фармон қилибди:

“ Одамзот менгаки ҳасад қилдими, бир-бирига омонлик бермайди. Ҳасадгўй дўзахга кунда бўлсин!”

Ўша-ўша дўзах ланғиллаб ёнармиш.

Нисбийлик

Олам шу қадар кенгки, хаёлан ҳам қамраб ололмайсан.

Олам шу қадар торки, олган нафасинг акс-садо беради...

“Яхшига кун йўқ..”

Халқимиз: “Яхшига кун йўқ, ёмонга ўлим”, дейди. Ҳақ гап! Ёмонлар яхшиларни ўлдириб, уларнинг умрини ҳам ўзиникига қўшиб олади. Шунинг учун узоқ яшайди.

Тўрт тоифа

Бошингда кўёш чарақлаб турганида изингдан қолмайдиган дўст-шунчаки дўст.

Бошингда кўёш чарақлаб турганида изингдан қолмайдиган, бошингга булут келганида ғойиб бўладиган дўст-дўст эмас.

Бошингда кўёш чарақлаб турганида изингдан қолмайдиган, бошингга булут келганида хиёнат қиладиган “дўст”- душман.

Бошингда кўёш чарақлаб турганида изингдан қувмайдиган, бошингга булут келганида изингдан қолмайдиган дўст-ҳақиқий дўст.

Олий жазо

Африка қабилаларидан бирида жиноят қилган одамни сазойи қилиш, қамаб қўйиш, қатл этиш деган гаплар йўқ экан. Танҳо ўзини қабиладан ҳайдаб юборишаркан, холос...

Туш

Бошимга ташвиш тушса, бир нарсдан қаттиқ сиқилсам, онам тушимга киради. Қувончли дамларда эса, хоҳласам ҳам на онамни, на отамни тушимда кўроламан... Қизиқ...

Ҳалол ва ҳаром

Баъзилар “ҳалол ва ҳаром” деганда “ еб-ичиш мумкин бўлган ва еб-ичиш мумкин бўлмаган” нарсани англайдилар... юзаки тушунча! Аслида бу- “қилиш мумкин бўлган ва қилиш мумкин бўлмаган” амаллар дегани ҳамдир...

Биласиз: нон энг табаррук неъмат. Бироқ нопок йўл билан топилган нон ҳам ҳаром! “Нонингни ҳалоллаб е”, деган гап бежиз айтилмаган.

Одат

Ишдан нега кеч келганингизни суриштира, ҳайрон бўлманг.

Бўйинбоғингизни ечишга кўмаклашиш баҳонасида ёқангизни ҳидлаб кўрса, ҳайрон бўлманг.

Мажлисда нима масала кўрилганини сўраса, ҳайрон бўлманг.

Мажлисда неча киши қатнашганлигини сўраса, ҳайрон бўлманг.

Кимнинг ёнида ўтирганингизни сўраса, ҳайрон бўлманг.

Телефонингизнинг ранги қанақалигини сўраса, ҳайрон бўлманг.

Неча киши қўнғироқ қилганини сўраса, ҳайрон бўлманг.

Қаерда тушлик қилганингизни сўраса, ҳайрон бўлманг.

Буфет нечанчи қаватдалигини сўраса, ҳайрон бўлманг.

Нима овқат еганингизни сўраса, ҳайрон бўлманг.

Буфетчининг ёши нечадалигини сўраса, ҳайрон бўлманг.

Сизга чойни қайси қўли билан узатганини сўраса, ҳайрон бўлманг!

Борингки, офтоб қайси томондан чиққанини сўрасаям ҳайрон бўлманг.

Қизиқувчанлик-аёлнинг табиий одати!

Куч ва адолат

Адолат Кучга бўсунган юрт-вайрон юрт.

Куч адолатга бўйсунган юрт-бўстон юрт.

Яхшилик ва ёмонлик

Ўз фурсатида қилинмаган яхшилик- ёмонликка йўл очиши мумкин.

Кетмас бойлик

Менда бир сўм бор. Сизда ҳам бир сўм бор...

Мен сизга ўзимнинг пулимни бердим.

Сиз ҳам менга ўзингизнинг пулингизни бердингиз...

Ҳеч нима ўзгармади. Сизда ҳам бир сўм пул қолди, менда ҳам...

... Менда янги бир фикр бор. Сизда ҳам янги фикр бор...

Мен сизга янги фикримни айтдим. Сиз ҳам менга янги фикрингизни айтдингиз...

Сизда ҳам иккита фикр пайдо бўлди, менда ҳам...

Если одам пул алмашмайди. Фикр алмашади.

Севги

Аввалига бир-бирларини танимас эдилар. Уларни сеvgи деган ғаройиб куч топиштиради. Улар ана шу куч сеҳрига мафтун бўлиб қолдилар.

Ажаб, Севги ҳеч қачон ёлғиз юрмас экан. Унга Ҳижрон деган аланга эргашиб келди. Улар ана шу аланга оташида баравар куя бошладилар.

Ниҳоят, Ҳижрон алангаси сўнди-ю, сеvgи Висол деган энтиктирувчи тийғуни етаклаб келди.

Энди улар бахтиёр эдилар.

Ажаб, Севги ҳеч қачон ёлғиз юрмас экан. Энди И Синов деган тўсиқни етаклаб келди. Агар улар Севгининг қўлидан маҳкам тутишганида бу тўсиқдан ўтишлари мушкул эмасди. Аммо бундай бўлмади. Улар синов олдида чекиндилар.

Ўртада Шубҳа, Рашк деган шарпалар ўрмалаб қолди. Шунда улар ўзларини топиштирган Севгига илк бор таъна тоши отдилар.

Севги шунда ҳам уларни кечирди. Сабот, Меҳр деган кучларга ошно қилишга уринди. Аммо улар Саботни ҳам, Меҳрни ҳам унутдилар. Ўзларини топиштирган Севги деган “ёвуз куч” га лаънат айтдилар!

Шунда... Уларнинг қисматига Хиёнат кириб келди! Улар Севгини айблай-айблай, охири... ажрашдилар...

Қисмат чораҳасида эса учта бегуноҳ гўдак чирқиллаб қолди. Беш яшар ўғил, уч яшар қизалоқ ва... етим қолган Севги...

Бурч

Ҳатто булбул ҳам бола очганидан кейин сайрашни бас қилиб, полапонларига емиш ташийди.

Мушук

Ўзи итдан қочиб, дарахтга чиқиб олади-да, тагин қушларга дағдаға қилади... қўрқоқ шаллақи бўлади!

Олим ва шоир

Ҳеч нимага ҳайрон қолмайдиган одамдан олим чиқади.

Ҳамма нарсага ҳайратланадиган одамдан Шоир чиқади!

Бозор иқтисоди

Кеча колхозда кетмон чопиб, бири икки бўлмаган деҳқон бугун ер олиб, бола-чақаси билан гуллашиб қўйса-ю, қаддини кериб юрса, қувонаман.

Омадини берсин! Бу – бозор иқтисоди!

Кеча заводдан олган маошини қай бирига етказишини билмай ранги сарғайиб юрган инженер бугун қўшма корхона очса-ю, нест-нобуд бўлиб ётган мевалардан шарбат олиб бойиб кетса, яна қувонаман.

Қандини урсине! Бу-бозор иқтисоди!

Кеча каталакдек хонага тиқилиб, “ескилик сарқити” –бешик ва сандиқ ясагани учун налугчидан балога қолиб юрган ҳунарманд бугун каттакон сех очса-ю, роҳатини кўрса, тагин бир бор қувонаман.

Барака топсин! Бу бозор иқтисоди!

Кеча алифни калтак деёлмай ўқитувчисидан дакки эшитган ва охир-оқибат “худосизлар жамияти”да қўним топган нотавон бола бугун “бизнесмен”бўлса-ю, хусусий самолёт сотиб олса, ҳайрон қолмайман. Бу ҳам бозор иқтисоди.

Кеча буюк ихтиролар қилган олимнинг истеъдодли шогирди бугун илмини ташлаб, тадбиркорга айланса-ю, папкасига “делавой шартнома” солиб, зипиллаб юрса, ҳайрон қолмайман. Бу ҳам бозор иқтисоди!

Кеча юрак қони билан дoston ёзган шоир бугун ўша дostonига қалам ҳақи олса-ю, пули машинка ҳақига етмаса, ҳайрон қолмайман. Бу ҳам бозор иқтисоди!

Кеча унвон олиш учун югура-югура бетоб бўлиб қолган чаласавод “ҳофиз” бугун “отарма-отар” юрса-ю, “Ягуар” машинасида катайса қилса, ҳайрон қолмайман. Бу ҳам бозор иқтисоди!

Кеча битта ростга битта ёлғон қўшмасакунни ўтмаган эшак бозорининг далоли бугун “замонавий брокер”га айланса-ю, уч қаватли “дача” солса, ҳайрон қолмайман.бу ҳам бозор иқтисоди!

Аммо кеча алифни калтак деёлмаган атеист бугун минг кишини тўплаб “амри-маъруф” қилса-ю, унга дашном берган ўқитувчиси чой ташиб юрса, ҳайратланмай илож йўқ!

Ўша ўқитувчи эртасига мактабни ташласа-ю, “Иппадром”га чиқиб сигарет сотса, ҳайратланмай иложим йўқ!

Кеча буюк ихтиролар қилган олим, бугун энг яхши шогирдидан айрилгани учун маъюсланиб

бекатда турса-ю, “контракт” билан ўқишга кирган биринчи курс талабаси “иномарка”сида унга лой сачратиб ўтса, ҳайратланмай иложим йўқ.

Олим шу аҳволда трамвайга чиқишдан ийманиб, уйига пиёда кетса, ҳайратланмай иложим йўқ! Кеча эшак бозорида даллаллик қилган “замонавий брокер” бугун уч қаватли дачасини “ювса-ю”, чаласавод “ҳофиз” бир соат “ҳанграгани” учун бошидан даста-даста “кўки” дан сочсалар... Давранинг бир бурчида ўтирган шоир юрак қони билан ёзган ғазаллари тупроққа қоришганидан кўнгли ўксиб издиҳомдан бош эгиб чиқиб кетса, ҳайратланмай иложим йўқ! Ўша давранинг яна бир бурчида худди шу “ҳофиз”ни бир тийин таъмасиз даволаган дўхтир ҳам ўтирган бўлса-ю, “отарчи” унга кўзи тушиб “ия, сизам шу ердасиз, дохтир?” деб пичинг қилса...

Дўхтир эса, “ертадан бошлаб ўлиқдан кафанлик тилаганим бўлсин!” деб қасам ичса...

Ҳайратланмай иложим йўқ!

Бунақа бозорга ўт тушиб, алангаси осмонга чиқсин!!

Пахтакор

Кўнгли- пахтасидек оппоқ. Феъли-пахтасидек юмшоқ. Меҳри- пахтасидек қайноқ... фақат битта айби бор: “пахта қўйиш”ни билмайди.

Капалак ва тошбақа

Тошбақа гулдан-гулга қўниб юрган капалакни кўриб ғаш келди.

“Бир кунлик умрига учишини қара!”

Капалак тошбақани кўриб кулди.

“Юз йиллик умрига судралиб юришини қара!”

Кўнгли

Одам ҳамма нарсага тўйиши мумкин. Бойликка... Амалга ҳам... Шон-шуҳратга... Худонинг ўзи кечирсин-ку, хатто... ҳаётга ҳам... Қариб-чуриганида “омонатингни ола қол, яратган Эгам”, дейдиганлар, чин дилдан гапиради...

Одам ҳамма нарсага тўйиши мумкин. Фақат бир нарсага-Меҳрга тўймайди. Бу масалада шоҳу-гадо баробар.

Ҳолбуки, дунёда бундан арзон нарса йўқ.. бир оғиз ширин Сўз, бир чимдим Меҳр кимни ўлдирибди! Биз эса шуни ҳам бир-биримиздан аяймиз...

Шарқ фожиаси

Шарқ аёли бир қадар забун бўлган.

Ғарб аёли бир қадар эркин бўлган.

Шарқ подшосининг ҳарамини бўлган. Ҳарамда расман тан олинган канизаклар бўлган. Хоҳласа ўнта, хоҳласа қирқта...

Ғарб қиролининг ҳарамини бўлмаган. Аммо унинг расман тан олинган жазманлари-фавориткалар бўлган. Хоҳласа ўнта, хоҳласа қирқта.

Шарқда тўрт никоҳга рухсат берилган.

Ғарбда битта никоҳ тан олинган.

Шарқда тўрт хотиннинг ҳар бири ўз боласини тахтга даъвогар қилиб тарбиялаган.

Ғарбда ўнлаб фавориткаларнинг биронтаси боласини тахтга даъвогар дейишга ҳаққи бўлмаган.

Шарқда не-не салтанатлар ўғай ака-укалар ўртасида хомталаш бўлиб, парчаланиб кетган.

Ғарбда бу муаммо бўлмаган...

Хулоса: Ғарб қироли бир қадар доно, аёллар эса бир қадар эркин ва... анчайин сода бўлган.

Шарқ подшоси бир қадар сода, аёллар эса бир қадар забун ва ... анчайин маккор бўлган!

Шарқнинг энг катта фожиаси-расман қонунлаштириб қўйилган кўп хотинлилик!

Қоида

Балиқ бошидан сасийди. Аммо уни думидан тозалайдилар.

Чархпалак

Мақтабимиз биқинида ариқ оқарди. Ариқда чархпалак бор эди. Катта танафуфусда чархпалакни томоша қилишни яхши кўрардим... ёғоч гардиши кўҳна, темир пақирчалари занглаб кетган. Парракларига кўкимтир сув ўтлари ёпишган... биров ёлғондан туртиб юборса, ростдан қулаб кетадигандек... чархпалак нолали ғийқиллаб айланади. Кафтида сув кўтариб, юқорига олиб чиқади... тепага чиқиб олган сув ортига қайтмайди... чархпалак ҳам бунга ранжимайди. Янгидан-янги сув томчиларини юқорига кўтариб бераверади... нғийқиллайди... Орадан кўп йиллар ўтиб, ўша чархпалак тушларимга кирадиган бўлди. Нега шундай бўлганини узоқ ўйладим...

Сўнг... бир ҳақиқатни англадим. Мен чархпалакни эмас, устозларимни қўмсар эканман.

Сув-сув эмас, мен эканман! Чархпалак- чархпалак эмас, ўқитувчиларим экан!

Мени-бир томчи сувни катта ҳаёт йўлига олиб чиқиб қўйган устозларим-чархпалак заҳматини оқлай олдиммикан?... Билмадим.

...Кўҳна чархпалак ҳамон тушларимга киради...

Бозор ва мазор

Бозорда ҳаёт қайнайди... мазор эса марҳумлар макони...

Бозорда шоҳ-шоҳ, гадо-гадо. Мазорда эса шоҳ-у гадо баробар...

Бозорда кун-у тун шовқин тинмайди. Мазор эса сукунат маскани...

Бозор билан Мазор бир-биридан нақадар узоқ...

Лекин...

Ақли расо одам ҳеч қачон Бозорни бузмайди. Ақли расо одам ҳеч қачон мазорни ҳам бузмайди...

Ақли расо одам қай юртга бормасин, бозорни айланади. Ақли расо одам қай юртга бормасин Мазорни ҳам айланади. Бозорга кириб, бу юртнинг моддий бойлигини кўради. Мазорга кириб, маънавий бойлигига баҳо беради...

Бозор билан Мазор бир-бирдан нақадар узоқ. Бозор билан Мазор бир-бирига нақадар яқин!

Байрам чечаклари

Бугун байрам. Кўчалар гавжум. Шўх- шўх куйлар янграйди.гурас-гурас одамлар ўтади. Ўйин-кулги, шодон шовқин баҳор осмонини титратади.

Шундоққина йўлка чеккасида ўтириб олган болакай овози борича ҳайқиради:

-Гул! Кеп қолинглар, гул! Атиргул. Байрам гуллари!

Унинг олдида бир сават гул қуёш парчасидек товланади.

Гуллар ҳар хил: оқ, қизил, пушти...

Одамлар келиб гул олишади.

Нарироқда тўнкарилган эски пақир устида ўтириб, редиска сотаётган хотин ора-чора болага танбеҳ бериб қўяди:

- Издачисини бердингми, аъзам? Пулингга эҳтиёт бўл!

Болакай ҳамон ҳайқиради:

- Келинлар! Гул олинглар. Гул!

... Болалик йилларимни эслайман. Тўрт ака-ука эдик. Дадам ҳаммамизни баравар кийинтира олмагани учун, байрамга биримизга янги дўппи, биримизга ботинка, яна биримизга кўйлак совға қиларди. Биз байрам келишини орзиқиб кутар, шунгача янги кийимларимизни ҳар куни бир-биримизга кўз-кўз қилар, аммо киймас эдик.

Байрам куни шаҳарга тушардик. Гўё ҳамма бизнинг янги дўппимизга, кўйлагимизга ҳавас билан

қараётгандек туюларди.

... Бугун байрам. Одамлар гурас-гурас ўтади. Чиройли кийинган болалар шовқин солиб югуришади.

Гулчи болакай ҳамон қичқиради:

- Гул олинглар, гул!

Бояги хотин яна танбеҳ беради:

- Пулингга қара, пулингга!

Бугун байрам. Қара, ҳаммаёқ байрам! Сен қачон байрам қиласан, болажон?! Ҳой, пул жонингни олгур хотин, айт, у қачон байрам қилади?!

Мевали дарахт

Мевали дарахт ўзига ишонгани учун ёнида янги ниҳол ўсиб чиқса, қувонади. Тўнка ўзига ишонмагани учун ниҳолга ғашлик қилади. Бироқ у хоҳлайдими-йўқми, ниҳол ўсаверади!

Ерк

Инсон табиати шу: ҳамма эркни орзу қилади. Ҳамма озодликка интилади. Шунақа-ку...

... Ҳеч ўйлаб кўрганмисиз? Нима учун Ер курраси ўз ўқи атрофида нуқул бир томонга қараб айланади? Бугун бир томонга, эртага бошқа томонга айланса, нима бўларди?

Нима учун Ер ўз ўқи атрофида 24 соатда бир айланади? Бугун 24 соатда, эртага 30 соатда айланса нима бўларди?

Нима учун Замин Қуёш атрофини уч юз олтмиш беш кун-у, олти соатда, иккинчи йили икки юз кунда айланса нима бўларди?

Нима учун Ер курраси ҳар йили 22-декабрда Қуёшга яқин масофага боради, 22-июнда Қуёшдан энг узоқ масофага кетади. Шундаям керагидан ортиқ яқин ҳам бормайди, керагидан ортиқ узоқ ҳам кетмайди?

Бу қонунларни, аниқроғи, қонуниятларни ким яратган?

Оллоҳ эмасми?

Инсон эса Оллоҳнинг бандаси эмасми?

Мутлоқ эркин орзу қилиш Тангрига ҳам хуш келмайди...

Илк муҳаббат

Илк муҳаббат баҳор осмонидаги булутга ўхшайди. Оппоқ. Покиза. Шаффоф... На қўлингиз билан тутасиз. На ортидан югуриб етасиз... Шамол уни қаёққа олиб кетишини ҳам билмайсиз... Биринчи муҳаббат кўпинча натижасиз тугаши балки шундандир...

Синов

Бир нарсани кўп кузатдим. Она овқатга ўтирган замон чақалоқ йиғлайверади. Кексалар, бунақа пайтда болани шайтон чимчилайди, дейдилар. Билмадим... Худонинг ўзи кечирсин-ку, менимча гап шайтонда эмас. Бу- тангрининг она меҳрини синаш усулларида бири бўлса ажабмас...

Шам ёнмаса..

Еркак билан аёл муносабатида айбни нуқул эркақдан излаш инсофдан эмас. Шам ёнмаса, парвона яқин келмайди.

Қирқ жон

Хотин кишининг жони қирқта бўлади, десалар ажабланманг. Негаки у битта жонни ўзига олиб қолиб, ўттиз тўққиузтасини фарзандларига беради...

Содда ва буюк

Қадимги мусаввирлар фариштани ғодак қиёфасида тасвирлагани бежиз эмас. Бола шу қадар

соддаки, биз унинг даражасига туша олмаймиз. Бола шу қадар буюкки, биз унинг даражасига етолмаймиз!

Қўғирчоқ

Бу одам лойдан ясалган қўғирчоққа ўхшайди. Замон сал ўзгарса, бошидан жиндай сув қуяди-да, лойини ийлаб-ийлаб, ўзини қайтадан ясаб, бошқа қиёфага кириб олади...

Қаттиқроқ ёмғир ёғса, балчиққа айланиб кетади-ёв!

Ақл ва мансаб

Ақл билан мансабга эришишиш мумкин. Мансаб билан ақлга эришиб бўлмайди.

Еб тўймаган-ялаб тўймас

Қадим замонда кўзи ожиз одам бўлган экан. Албатта, кўзи ожизлик айб эмас... Хуллас ўша одам тирикчилиги танг аҳволда қолгач ўзига ўхшаш сўқир бир тиланчига шогирд тушибди. Гадойлик ҳунарининг сирини ўргатишни сўрабди.

- Бу ҳунарнинг учта қондасибор,-дебди устози.- Қаерда бўлса ҳам, қанча бўлса ҳам, кимдан бўлса ҳам олаверасан!

Орадан кўп йиллар ўтибди. Устоз тиланчи ҳаммомнинг иссиқ хонасида мудраб ўтирса, ёнбош томондан овоз кепти:

- Хайр қили-и-инг!

-Есинг жойидами?-дебди устоз тиланчи. -Ҳаммомда ҳам садақа сўрайдими?

-Қаерда бўлса ҳам!-дебди бояги овоз.

Устоз тиланчининг аччиғи чиқибди.

-Қанақа бетамизсан, яланғоч одамда пул нима қилсин?

- Қанча бўлса ҳам!

Устоз тиланчи шогирдининг овозидан таниб қолибди.

- Ҳой, бадбахт! Келиб-келиб ўз устозингни ҳам шиласанми?

- Кимдан бўлса ҳам!-дебди шогирд тиланчи...

Албатта, порахўр тиланчи эмас. Порахўр аввалига ўзини тийиб юради. "Инсоф" билан олади. Аммо бора-бора қаерда бўлса ҳам, қанча бўлса ҳам, кимдан бўлса ҳам олишга ўрганади. Ва... охири ҳаммомга яланғоч киради... тағин ким билсин... Қариб-чуругунча умргузаронлик қиладиганлари ҳам оз эмас шекилли.

Ўртадаги одам

Ўртадаги одамга ҳавас қилманг. Ҳам болғадан зарба ейди, ҳам сандодндан.

Тескари ҳақиқат

Одам қанча кўп қизиқса, шунча кўп ўқийди. Қанча кўп ўқиса, шунча кўп билади. Қанча кўп билса, яшаши шунча қийин бўлади.

Савоб ва гуноҳ

Одамзотнинг табиати қизиқ: ўзининг тарикқдек савоби-тарвуздек, тарвуздек гуноҳи-тарикқдек туюлади...

Алдов

Биз ҳаммамиз-ёлғончилармиз. Айтинг, қайси бирингиз ақалли бирон марта гўдакка ёлғон гапирмаганман, дея оласиз? Гўдакни алдаш энг катта ёлғондир!

Ҳамма она - бир она

Америка билан Ўзбекистон ораси ўн беш минг чақирим. Австралия билан Канада ораси йигирма

минг чақирим. Аммо америкалик сенаторнинг хотини ўз фарзандини ўзбекистонлик деҳқоннинг хотинидан камроқ яхши кўрмайди. Австралиялик абориген аёл ўз фарзандини канадалик миллионер аёлдан кўпроқ яхши кўрмайди.

Бузилган никоҳ

Уйни қонуний бўлишдингиз...

Мол-мулкни қонуний бўлишдингиз...

Мухаббат бўлакланди...

Садоқат бўлакланди...

Бола-чи? Болани қайси қонун билан бўлашасиз? Онаси билан бўлса, отасиз қолса. Отаси билан бўлса, онасиз қолса... Яхшиси, униям иккига бўлинг! Бир нимтаси-ерга! Бир нимтаси-хотинга! Қани кўтаринг болтани, боланинг уволи тутгурлар!

Енг сайроқи қуш

Булбулнинг эркаги сайрайди. Одамнинг-аёли.

Нотавон

У хў-ў-ўп ўқимишли, хў-ў-ўп билмдон, хў-ў-ўп олим одам. Фақат битта “жузъий” камчилиги бор: чин дилдан кулолмайди, чин дилдан йиғлолмайди...

Томсувоқ

Қишлоқда куз палласи томсувоқ қилиш удуми бўларди. Унинг ёзилмаган қоидаси бор. Биринчидан, ҳеч ким томини ёлғиз ўзи сувамайди: ҳамма ҳашарга келади. Иккинчидан: бева-бечора, қўли қисқа хонадоннинг уйи энг аввал томсувоқ қилинади. Кейин, навбатма-навбат давом этаверади...

Ўқитувчимизнинг ҳашарига айниқса кўп одам йиғилди. Уйи катта йўл ёқасида эди. Шундоқ кўча четидан лойҳандақ қазилган экан. Сомон, катта йўлнинг кўпчиб ётган тупроғига қовушиб, обдон юмшабди. Ўқитувчимизнинг Азим ака деган қўшнисиишбоши бўлди. Биров хандаққа тушиб лой собериб турди, биров пақирлаб лой ташийди, яна биров томда туриб, илгак билан тортиб олади, бошқаси ҳафсала билан сувайди...

Ерта пешиндаёқ ҳамма ишни қойил қилиб ташладик. Ҳовли ўртасидаги тут тагида овқатланиб ўтирсак, ўқитувчимнинг кекса онаси келиб қолди. (Кейин эшитсак, бир ҳафта аввал кўзи ёриган қизиникига кетган экан).

Кампир ҳассасини дўққиллатиб, тўппа-тўғри ўқитувчимизнинг олдида борди.

- Нима қилдинг?- деди ўғлининг саломига алик ҳам олмай.- Нима иш қилиб қўйдинг?!

Ҳаммамиз ҳайрон бўлиб қолдик. Муаллим ўқувчиларининг олдида айниқса мулзам бўлди, шекилли, қизариб кетди.

- Нима қипман, ойи?- деди кўзларини пирпиратиб.

- Дард!- кампир ҳассаси билан ернинуқиди.- Санга қачон ақл киради, нодон бола!- Кейин азим акага юзланди.- Бу-ку аҳмоқлик қилишга қипти, сиз қаёқда эдингиз? Нега кўчадан лой қилдиларинг?! Кўчанинг тупроғига тегиб бўладими, нобакор! Кўпчиликнинг ҳақи-ку бу!- Бир зум ҳарсиллаб турди-да, тўсатдан йиғлаб юборди.- Ман юртнинг ҳақиға сувалган том тагида турмайман!- Шундай деди-ю, супа лабига бориб, терс ўтириб олди...

... Ҳаммамиз қайтадан томга чикдик... Сувоқ қилишдан кўра лойни кўчириш қийин бўларкан. Битта қолдирмай, қиртишлаб, томдан туширдик. Пақирлаб ташиб, кўчадаги лойҳандақни тўлдириб қўйдик...

... Орадан йиллар ўтиб, кампир кўз юганида тумонат одам уни ўша кўчадан сўнгги манзилига кўтариб борди...

Кўча тупроғи илиқ эди... Майин эди...

Қарз

Болам бемеҳр чиқди, деб, кўп ҳам ўкинманг. Балки, сизга адолатсизлик бўлиб туюлаётган нарсанинг ўзи адолатдир... Сиз ота-онангиздан олган қарзни болангизга берасиз. Болангиз ўзининг боласига... Ҳаёт занжири узулмаслиги керак-ку...

Қизилиштон

Бола эдим... Куз эди... сўрида дарс қилиб ётибман. Аммам бир бурчақда мудраб ўтирибди... Осмонда мезонлар учади. Қондек қизарган ток барглари оҳиста чайқалади. Ўрик хазонлари унсиз пирпираб тўкилади. Боғ томондан яккаш бир садо келади: "тук-тук-тук, тук-тук-тук". Ҳашга тегади. Хаёлингни қочиради... охири бўлмади, аммамдан сўрадим:

- Нима, у, амма?

Аммам чочиб, кўзини очди.

- Нимани сўрайсан, болам?

-Анави тўқиллатаётганни-да, нима ўзи?

Аммам бир зум қулоқ солиб турди. Кейин носини тупуриб, жилмайди.

- Қизилиштон-ку!

-Нега ҳадеб тўқиллатади? Жонга тегди-ку?

- Унақа дема, болам,- деди аммам хўрсиниб.- Худо уни шунга яратган, дарахтнинг қуртини еб тозалайди...- Узоқ жим қолди-да, кўшиб қўйди.- Қанийди, Оллоҳ одамзотнинг кўнглидаги қуртларни тозалайдиган шундоқ жонивор яратса. Ҳамма жаннатга тушармиди...

Омонатга хиёнат

Умр тангрининг одамзотга ўлчаб берган омонатидир. Биз эса кўпинча, уни беҳуда ўтказиб, омонатга хиёнат қиламиз.

Ёввойилар

Мўғуллар Мовароуннаҳрни босиб, қирғин қилганида бир аёл тирик қолишнинг йўлини топибди. Босқинчига айтибди:

- Мен баҳоси ярим жаҳонга тенг бир гавҳарни ютиб юборганман. Мени ўлдирмай, уч-тўрт кун сабр қилсанг...

Шунда мўғуллар ўша қишлоқдаги ҳамма хотинларнинг қорнини ёриб, гавҳар излаган экан...

Шўрлик юртим! Не балолар кечмади бошингдан!

Меҳр

Қуёш булоқ сувига ҳам, мағзавага ҳам барабар нур сочаверади.

Ер чучмомани ҳам, чақиртиканакни ҳам барабар ўстираверади.

... Ота-онага боланинг яхши-ёмони йўқ...

Илон

Кўп йиллар аввал Миссисипи соҳилларида дунёдаги энг катта илон-анакондани тутиб ўлдирибдилар. Узунлигини ўлчайман, деб ҳарчанд уринса ҳам эплай олмабдилар. Илоннинг жасади, нуқул букланиб қолармиш...

Одамлар ҳам қизиқ. Муттасил эгри юрган маҳлуқ ўлганидан кейин тўғри бўлди нима-ю, бўлмади нима?

Йўқчилик ва тўқчилик

Бир нарсага ҳеч тушунмайман: китоб ўқийдиганларда пул йўқ. Пули кўплар китоб ўқимайди.

Тебранма дунё

Меҳр-яхшилик, қаҳр-ёмонлик белгиси, деган гап бор...

Тескариси бўлса-чи?

Тасаввур қилинг. Бир номард, бегуноҳ одамни ўлдирди. Сиз меҳр кўргизиб, уни жазодан сақлаб қолдингиз. У эртасига бошқа бир бегуноҳни ўлдирди. Сизнинг меҳрингиз яхшиликка эмас, ёмонликка сабаб бўлди...

Дунёда соат капгиридек тебраниб турадиган ҳақиқатлар ҳам бўлади...

Илдиз

Нуқул ўтмишидан нолийдиган одам келажагини барбод қилиши мумкин. Ўз илдизини инкор қилган дарахт қуриб қолади.

Ўлчов

Умр ўлчови ёлғиз Оллоҳга, мазмуни эса кўп жиҳатдан инсоннинг ўзига боғлиқ.

Болалик ва кексалик

Болаликда дунё кенг-у кийим тор.

Кексайганда кийим кенг-у дунё тор...

Одоб

Фарзандга осон тутманг. Отанинг юзига тик қаролмайди.

Отага осон тутманг. Фарзандига дардини айта олмайди.

Ақл ёшда эмас

Ёшлигида ақли расо одам кексайиб, “аннақароқ” бўлиб қолиши мумкинми-йўқми, унисини билмадим-ку, аммо ёшлигида “аннақароқ” одам кексайганда ақли расо бўлади, десалар... Билмадимов.

Тириклар ва ўликлар

Вақти-вақти билан қабристонга борасиз. Аждодларингиз бошида туриб ўтганлар руҳини хотирлайсиз... Кейин... ўз юмушингиз билан кетасиз.

Шошилманг. Дунё иши битганмас... иложи бўлса, қабристонни осойишта айланинг. Шунда... ғалати ҳолат рўй беради. Марҳумлар сизга кў-ў-ўп нарсаларни айтади...

Ишонинг, ўликлар тириклардан кўра теранроқ фикрлайди...

Неъмат

Аёллар! Йиғлаб кўнглингизни бўшатишдек неъматни ато этгани учун Яратганга шукроналар қилинг!

Мажнунтол ва қамиш

Мажнунтолнинг бош эгиб сукут сақлаши донолиги ва чайирлигидан.

Қамишнинг ғоз туриб шовуллаши нодонлиги ва мўртлигидан... қизиқ, иккаласи кўпинча ёнма-ён ўсади...

Нур ва соя

Оллоҳ инсонни энг мукамал, энг муқаррам зот қилиб яратган. Бас шундай экан, ёмон одамлар қаёқдан пайдо бўлади?

Начора нур бор экан, соя ҳам бўлаверади. БуёғИ ўзингизга боғлиқ: хоҳланг нур бўлинг, хоҳланг-соя...

Ой ва қуёш

Ой қуёшдан нур олади. Қуёш қанча ёрқин порласа, ой шунча тиниқлашади.
Еркак қанча меҳр берса, аёлнинг ҳусни шунча очилади...

Жиноят

Ўз кўнглидаги меҳрни ўлдириш одам ўлдиришдан оғирроқ жиноятдир. Негаки ҳар қандай разиллик бемеҳрликдан бошланади.

Бой ва камбағал

Бой гердайса-салобат. Камбағал таъзим қилса-хушомад.
Бой гапирса-донолик. Камбағал сукут сақласа-нодонлик.
Бой "Мерседес" олса-камтарлик. Камбағал велосипед олса-манманлик.
Бой жиноят қилса-"шўхлик". Камбағал шўхлик қилса-жиноят.
Бой ўлса-мотам. Камбағал ўлса-"бандалик"...

Амалпараст

Ечкидек амалга минган эди, фил устида ўтиргандек босар-тусарини билмай қолди. Амалдан тушганида филдан йиқилганидек суюқлари сочилиб кетмаса деб қўрқаман!

Маҳаллийчилик

Маҳаллийчилик-миллатчиликнинг никоҳсиз туғилган боласи, шовинизмнинг никоҳсиз туғилган неварасидир!

Бири кам дунё

Бола туғдирганларнинг ҳаммаси ҳам Ота бўлавермайди.
Бола туққанларнинг ҳаммаси ҳам Она бўлавермайди.
Боланинг ҳаммаси ҳам фарзанд бўлавермайди...

Устоз

Устоз отангдан улуғ, деганлари бежиз эмас, Ота ҳаёт беради. Устоз эса яшашга ўргатади.
Туғилиш осон, яшаш қийин...

Ҳусн

Йўлбарс бошқа ов тополмаса, дарахтнинг пастак шохига қўниб турган товусни думидан тутиб ер экан... Ортиқча ҳусн бошга битган бало бўлади, деганлари шу бўлса керак...

Илғор тажриба

Одамлар "бозор муносабати" ни балиқдан ўрганган. Каттаси кичигини еяверади...

Адолат

Адолат битта бўлади, дейиш соддаликдир. Адолатнинг қиёфаси минг хил бўлиши мумкин. Бу-унга қаёқдан қарашга боғлиқ.

Хазина

Дунёда энг бебаҳо, аммо ҳамиша текинга тарқатиладиган хазина бор. Бу- Она меҳри...

Дўст

Дўст дегани дарахт япроғига ўхшайди. Баҳор чоғи-беҳисоб. Куз келганда-саноқли. Ёшлик чоғи-беҳисоб. Кексайганда-саноқли...

Ватан туйғуси

Қайси юртда нон арзонроқ бўлса, ўша ерга кўчиб юрадиган одамда Ватан туйғуси бўлмайди.

Доно ва нодон

Доно нодондан ўзини бир поғона қуйи тутса, ҳайрон бўлманг. Таронинг юкли палласи бўш палладан пастроқда туради.

Орзу

Қани энди, қайтадан гўдакка айланиб қолсанг-да, ўйлаганингни кўрқмасдан айтаверсанг.

ФАРЗАНДЛАРИМГА ЎГИТЛАР

Учрашувларда бир саволни кўп беришади:

“Ўзингиз учун энг қимматли асар қайси?”

Кўпинча ярим ҳазил билан жавоб қиламан:

“Менинг иккита қимматли “асарим” бор: бири-ўғлим, бири-қизим!”

Сенлар менга Худо берган энг бебаҳо бойликсан... Шу боис, диққат билан эшит!

* * *

Бир нарсани орзу қиламан.

Бу дунёда мен қилган яхши ишлардан ақалли битта кўпроқ яхшилик қилсанг...

Бу дунёда мен қилган хатолардан ақалли битта камроқ хато қилсанг...

* * *

Ҳеч қачон Осмонга тупурма! Осмон қаҳрли. Тупугинг юзингга қайтиб тушади!

Ҳеч қачон Ерга тупурма! Ер меҳрли: тупугинг юзингга сачрайди. Аммо шу Ер сени кўксида кўтариб юради!

* * *

Иложи бўлса, менинг касбимни танлама. Ёзиш қийин. Ҳақиқатни ёзиб, барчага баравар маъқул қилиш ундан ҳам қийин...

* * *

Ёмоннинг яхшиси бўлгандан яхшининг ёмони бўл. ёмондан-ёмонлик юқади. Яхшидан-яхшилик.

* * *

Рост гапир. Ростгўй одам жасур бўлади.

* * *

Душманингдан кўрқма, душманга айланган дўстингдан кўрқ. Душман билса битта ожиз томонингни билади. Душманга айланган дўст эса мингтасини.

* * *

Қўлингдан келмайдиган ишга ваъда берма.
Қўлингдан келадиган ишга ҳам ваъда берма.
Қўлингдан келмайдиган ишга ваъда берсанг, уятга қоласан.
Қўлингдан келадиган ишни эса, ваъда бермасдан бажарса ҳам бўлавереди...

* * *

Ҳеч кимга ҳасад қилма. Ҳасадгўй ҳеч нимага эришолмайди. Фақат ўзгани ҳам, ўзини ҳам абгор қилади.

* * *

Обрў топишнинг энг тўғри йўли-камтарлик.

* * *

Ёмонликка яхшилик билан жавоб берсанг, бир ҳисса савоб оласан. Яхшиликка ёмонлик билан жавоб берсанг, ўн ҳисса гуноҳга ботасан. Негаки, бу дунёда ёмонликка яхшилик қиладиганлардан кўра яхшиликка ёмонлик қиладиганлар ўн ҳисса кўп.

* * *

Дераза-ойнадан ясалади. Кўзгу ҳам. Фарқи шуки, кўзгу ўзингни ўзингга кўрсатади. Дераза эса ҳаммасини кўриб туради-ю, ўзини кўрмаганга солади... Кўзгуга кўпроқ қара!

* * *

Мабодо қачондир мансабдор бўлиб қолсанг, билиб қўй: амал курсисида ўтирганингда ким энг кўп товонингни яласа, курсидан тушганингда ўша биринчи бўлиб сендан юз ўгиради!

* * *

“Ошсиз уй бор, уришсиз уй йўқ” дейдилар. Оилангда жанжал чиқса, энг аввал фарзандларингни ўйлаб иш қил!

* * *

Ҳеч кимга ёмонлик соғинма. Ҳатто душманингга ёмонлик тиласанг бир чеккаси ўзингга қайтиб келади. Негаки олам бус-бутундир.

* * *

Аёл-гул. Эркак-боғбон. Сен гулни хор қилсанг, уни ўзга боғбон сийпалайди... эркак-боғбон.
Аёл-гул. Сен боғбонга тикан санчсанг, у ўзга гулни сийпалайди... икки ўртада сенинг меванг етим қолади. Худо шундан асрасин!

* * *

Бу дунёда ҳамма нарсанинг жавоби бор дейдилар. Тўғри гап1 аммо бу дунёда жавоб қилинмайдиган нарсалар ҳам бўлади.

Сен бировга яхшилик қилсанг, жавобини кутма. Ундан қайтмаса, бошқадан қайтади. Биров сенга ёмонлик қилса жавоб берма. Сендан қайтмаса, бошқадан қайтади!

* * *

Менга юз марта озор берсанг, кечиришим мумкин. Онангга бир марта озор берсанг, кечирмайман: онанг сенга мендан кўра юз ҳисса кўп меҳр берган!

* * *

Нонингни йўқотсанг йўқот, номингни ёқотма!

УРУШЛАР ҲАҚИДА

Инсоният тарихи-урушлар тарихидан иборат. Эртакларда-уруш. Достонларда-уруш. Китобларда-уруш. Киноларда –уруш... Табақалар уруши. Фуқаролар уруши. Мамлакатлар уруши. Жаҳон уруши.

Олимларнинг ҳисоб-китобларига қараганда, сўнги олти минг йил ичида Ер куралида 5700 марта уруш бўлган экан. (Майда-чуйда қабилалар жанжали бу ҳисобга кирмайди). Яна ўша олимларнинг айтишича, одамзот ўртача олтмиш йил умр кўраркан. Бундан чиқди, инсонболаси ҳаёти давомида 57 йил уруш қилиб, уч йил “дам олар” экан. Астаффируллоҳ! Биз киммиз ўзи?!

* * *

Урушда ғолиб ва бахтли подшоҳ, ғолиб ва бахтли қўшин, ғолиб ва бахтли давлат, ғолиб ва бахтли тузум бўлиши мумкин. Аммо, ғолиб ва бахтли одам бўлмайди. Негаки, уруш одамни одам ўлдиришга мажбур қилади. Одам ўлдирган одам эса ҳеч қачон бахтли бўлмайди!

* * *

Урушнинг яхшиси бўлмайди. Аммо энг даҳшатли уруш-фуқаролар уруши. Негаки, у авлоддан авлодга “мерос” ўтиб, абадий давом этади!

* * *

Уруш билан беш уқунда битадиган муаммо тинчлик билан беш йилда битса, иккинчи йўлни танлаш керак!

* * *

Бир замонлар урушда аскар ўлса-ўлгандир. Ҳозирги урушда қурол кўтаргандан кўра қурол кўтармаган кўпроқ қирилади. Замонавий қуроллар оқоп билан болалар боғчасининг, аэродром билан туғруқхонанинг фарқига бормайди!

* * *

Инсон-ақлли. Инсон-донишманд... шу қадар донишмандки, хат-саводи чиқмай туриб омов
ўйлаб топди... Филдирак ихтиро қилди. Нарвон... Кейин сувда сузди. Осмонда учди. "Ойнаи-
жаҳон"ни яратди... кўп бедаво дардларга шифо топди. Қадами Ойгача етди...

Инсон- ақлли. Инсон-донишманд... Шу қадар "донишманд"ки, бир зарб билан бутун бошли
шаҳарни култепага айлантирадиган атом бомбасини ўйлаб топди. Шу қадар "донишманд"ки,
бир зарб билан бутун бошли мамлакатни ер билан яқсон қиладиган водород бомбасини яратди.
Шу қадар "донишманд"ки, бир зарб билан миллион одамни, мол-ҳолни, қурт-қумирсқани қириб
ташлаб, "жонсиз" бойликларга- уй-жой, мол-мулк, олтин-кумуш, темир-терсаққа зиён
етказмайдиган "ақлли" нейтрон бомбасини кашф этди...

Шу қадар "донишманд"ки, бир томчиси ҳавога пуркалса, етмиш одамни тил торттирмай
ўлдирадиган "У-Х" деган заҳарни ихтиро қилди ва ...ўша заҳри-қотилнинг 15 минг тоннасини
ғамлаб қўйди...

Бу қурол билан етти юз миллиард одамни қириб ташлаш мумкин экан!

Ҳолбуки, Ер қуррасида беш миллиард одам яшайди...

...Инсон-ақлли. Инсон-донишманд. Инсон- телба!

* * *

Одамхўрлик-каннибализм, беш аср аввал барҳам топган, дейдилар... Ундай эмас.
Модомики, ер юзида уруш балоси бор экан, шунинг ўзи одамхўрликдир.

* * *

Уруш деган палакатни, кўпинча, калтафаҳм сиёсатдонлар ўйлаб топади. Тўнкамижоз
генераллар бошлайди. Жабрини эса бегуноҳлар тартади. Бегуноҳ аскар. Бегуноҳ ота. Бегуноҳ
она. Бегуноҳ келин. Бегуноҳ гўдак...

САККИЗИНЧИ МЎЪЖИЗА

Қаламкашга қишлоқнинг қалби, шаҳарнинг ақли керак.

* * *

Бадий ижод шундай дарахтки, шохида умуминсоний мевалар етилади, илдизи эса миллий
заминда ётади.

* * *

Адиб қайси тилда асар ёзса, ўша халқнинг ёзувчиси ҳисобланади. Бу ўринда миллатнинг даҳли
йўқ.

* * *

Ёзувчилик-икки фоиз таланти, тўқсон саккиз фоиз меҳнатдир, деган гап тўғри бўлса, дунёдаги
ҳамма чумолилар ёзувчи бўларди!

* * *

Ҳақиқий денгизчи уммонда ўзини қанчалик эркин ҳис қилса, ҳақиқий ёзувчи ҳам сўзлар уммонида шунчалик эркин сузиши керак. Тўртта жумла ёзмай туриб, у ёғига сўз тополмай қоладиган одамдан ёзувчи чиқмайди.

* * *

Изтироб чекиб ёзилган асар роҳат қилиб ўқилади.

* * *

Тасаввур қилинг: сиз тасвирий санъат музейига кирдингиз. Полотнолардаги рангларни, одамларнинг қиёфасини кўзингиз билан кўриб, ҳаяжонга тушасиз. Тасаввур қилинг: сиз магнитофонда музика тинглаяпсиз. Чолғу оҳанглари, хонанданинг овозини қулоғингиз биланешитиб, ҳаяжонга тушасиз... энди тасаввур қилинг: сиз китоб ўқияпсиз. Оқ қоғозда қора чизиқлар-ҳарфлардан бўлак ҳеч қанақа ранг йўқ. ҳеч ким куй ҳам чалмайди. Аммо асарни ўқишга киришингиз билан кўз ўнгингизда рангин манзаралар пайдо бўлади. Қулоғингиз остида ажиб оҳанглар жаранглай бошлайди. Ўзингиз билмаган ҳолда қаттиқ ҳаяжонга тушасиз...

Ҳеч шубҳасиз, бадиий адабиёт-дунёдаги саккизинчи мўжиза!

* * *

У- зўр ижодкор. Шунчали "полвон"ки, қаёққа борса, бир қоп "пахта" орқалаб юради.

* * *

Ўз халқи танимаган, ўз халқи севмаган ёзувчини жаҳон китобхони севишига ишонмайман.

* * *

Қоғоз оқ бўлгани учун унга Сўз битадилар. Пайтава кр бўлгани учун унга Сўз битиб бўлмайди. Қоғоз пок бўлгани учун заррача чўғ тушса, ёниб кетади. Пайтава кир бўлгани учун тутайди-ю, ёнмайди. Ёзувчи бўлиш учун истеъдоднинг ўзи камлик қилади.

Қалби қоғоздек оқ, қоғоздек ёнадиган одамдангина чинакам ёзувчи чиқади.

* * *

Шоир ҳар куни ақалли битта шеър ёзиши керак, адиб ҳар куни ақалли битта саҳифани тўлдириши керак, деган гаплар юради.

Чиндан ҳам тикувчи ҳар куни ақалли битта кўйлак тикади. Ошпаз ҳар куни ақалли бир қозон ош дамлайди. Новвой ҳар куни ақалли бир тандир нон ёпади... шаундай экан, шоир нега ҳар куни ақалли битта шеър ёзмаслиги керак?

Шунақа-ку... Тикувчи дўкондан тайёр мато олиб, тайёр бичим билан кўйлак тикади. Ошпаз бозордан тайёр масаллиқ олиб, тайёр қозонда ош дамлайди. Новвой каппондан тайёр ун олиб, тайёр тандирда нон ёпади...

Қаламкаш эса, "мат" билан "бичим"ни ҳам, "масаллиқ" билан "қозон"ни ҳам, "ун" билан "тандир"ни ҳам ўзи яратиши керак. Бошқалар бор жойдан бор қилса, ижодкор йўқ жойдан бор қилади. Бунинг учун эса, Худо берган истеъдод, Худо кўнглига слоган илҳом керак!

* * *

Ёзувчи ўзи ҳис қилган ҳамма нарсани тўла тўқис қоғозга тушира олмайди. Китобхон қоғозга тушира олмайди. Китобхон қоғозга тушганларнинг ҳаммасини тўла-тўқис ҳис қилолмайди. Бинобарин, китоб ёзаётган қаламкаш ҳаяжони китоб ўқиётган ўқувчи ҳаяжонидан ўн карра кучлироқ бўлади.

Асар ўқиётганингизда жиндай табассум қилсангиз, билингки, ўша саҳифаларни қаламкаш ростмана кулиб ёзган. Китоб ўқиётганингизда кўзингизга бир қатра ёш келса, билингки, қаламкаш ўша саҳифаларни ростмана йиғлаб ёзган.

* * *

Асар бинога ўхшайди. Фақат бино ғишдан қурилади, асар эса сўздан. Энди бир нарсани тасаввур қилинг: битказилган бинодан битта ғиштни суғуриб олсангиз, унинг ҳуснига шикаст етади. Унта ғиштни кўчирсангиз, бино босиб қолади...

Шундай асарлар борки, бутун-бутун жумлаларни олиб ташласангиз ҳам, юзта сўзни ўчирсангиз ҳам, мингтаси ўрнини алмаштирсангиз ҳам ҳеч нима ўзгармайди...

Бунақанги "асар" бино эмас, вайронадир!

* * *

Талантсиз ёзувчи товукча ўхшайди. Ёнғоқдек тухум туғади-да, қақоғлаб оламни бузади!

* * *

Ижод-юз метрли масофани ким ўзарга югуриб ўтиладиган спринтерлик мусобақаси эмас, узоқ ва машаққатли йўлдир.

* * *

Бир ҳамкасбим нолиди:

-Бугунги китобхон нодон, саводсиз. Менинг қадримни биладиганлар юз йилдан кейин туғилади.

Мен юпатдим:

- Гапингиз тўғри... Фақат уни нотариусдан тасдиқлатиб, пўлат сандиққа солиб қўйинг... юз йилдан кейин сўзингизга гувоҳ топишингиз мушкул...

* * *

Иккита энг холис ҳакам-Китобхон ва Вақт синовидан ўтган асар ҳақиқий асардир.

* * *

Учта боласи билан хотинини ташлаб кетти-да, "Болалар бахтини ўйланг" деб шиғир ёзди. Қойиллей, шоввоз!

* * *

Адиблар улўғ ёзувчи Абдулла Қаҳҳорнинг ушбу сўзларини ижодхона пештоқига ёзиб қўйсалар арзийди. "Адабиёт атомдан кучли.унинг кучини ўтин ёришга сарфламаслик керак!"

Мунаққидлар устоз Озод Шарафуддиновнинг ушбу сўзларини шиор қилиб олсалар арзийди.

"Танқидчи ижод боғига болта эмас, тоққайчи кўтариб кириши керак!"

* * *

Деҳқон тажрибаси ошган сайин юмуши енгиллашади: кўп ҳосил олади.
Қурувчи тажрибаси ошган сайин юмуши енгиллашади: чиройли иморат қуради.
Жарроҳ тажрибаси ошган сайин юмуши енгиллашади: яхши оператсия қилади...
Ижодкор тажрибаси ошган сайин юмуши оғирлашади.
Унинг ўзини такрорлашга ҳаққи йўқ!

* * *

Ҳақиқат ҳавога ўхшайди. Рангини кўрмайсиз. Овозини эшитмайсиз. Ҳидини билмайсиз... Аммо бир лаҳза ҳавосиз қолсангиз, бўғилиб кетасиз. Китоб ҳам шундай. Ёлғонга дуч келган китобхон бўғилиб кетади.

* * *

Истеъдодлилар ҳадеганда қовуша қолмайди. Улар юлдузга ўхшайди. Ҳар бир юлдузнинг ўз меҳвари бўлади. Юлдузлар бир-бирини инкор этмайди. Аммо бир-бирининг меҳварига кирмайди ҳам. Истеъдодсизлар эса бир замбил шағалдек гап. Дарров тўдалашади. Тўда бўлиб жим ётса-ку, майли... Барака топгурлар истеъдодлиларга тош отавериб безор қилгани чатоқ...

* * *

Ҳамкасбларим мени кечирсин-ку, баъзи қаламкашлар варракка ўхшайди. Шамол қаёққа эсса, ўша ёққа қараб, шох ташлайди. Шамол қанча қаттиқ эсса, думини шунча шитоб билан ликиллатади. Қанча ҳаволанса, дардараги шунча қаттиқ вариллайди.

* * *

“Муҳаббат” деган сўз ҳамма тилларда бор. Инглизларда-“Лав”, немисларда-“Либе”, лотин тилида “Амор”, рус тилида “Любов”... “Любов к Родине”, “Любоб к женщине”, “Любов к матери”... Албатта, барча тилларда бу сўзнинг бир неча хил ифодаси ҳам бор. Аммо ўзбек тилида “Муҳаббат” деган сўз шу қадар ранго-ранг маъноларга эгаки, ҳайратда қоласиз! “Ёқтириб қолмоқ”, “Кўнгил бермоқ”, “Мойил бўлмоқ”, “Хуштор бўлмоқ”, “Ошуфта бўлмоқ”, “Дил бермоқ”, “Бедил бўлмоқ”, “Мубтало бўлмоқ”, “Мафтун бўлмоқ”, “Маҳбуб бўлмоқ”, “Ошиқ бўлмоқ”, “Яхши кўрмоқ”, “Ишқ”, “Ишқи тушмоқ”, “Ишқи фоний”, “Ишқи боқий”, “Севги”, “Муҳаббат”, “Меҳр” ва ҳоказолар... Табиийки, булар орасида бошқа тиллардан кирганлари ҳам бор. Бироқ уларнинг барчаси- тенг ҳуқуқли ўзбек сўзлари!
Гап фақат бунда ҳам эмас. Бу ибораларнинг ҳаммаси умуммаънони англатади ва ... ҳар бири алоҳида маъно ташийди!
Мумтоз адабиётда “ишқ” сўзининг ўзи икки хил маънони ифодалайди. “Ишқи фоний”-маҳбубага нисбатан севги. “Ишқи боқий” –Тангрининг дийдорига етиш...
Бугунги кунимизга келсак... Бошқа тилларда учраши мушкул бўлган ғалати ҳолатларни кўрамиз. “Ватанга мойил бўлмоқ” деган ибора кулгили туюлади. “Ватанни севмоқ” дейилади. “Ота севгиси” дегани шаккокликка ўтиб кетади. “Она ишқи” дегани гуноҳ ҳисобланади. Фарзанднинг онага “Хуштор бўлмоғи” дўзахийлик саналади. “Ота-она меҳри”, “Фарзанднинг ота-онани яхши кўриши”, “Фарзанд меҳри” дейилади...
Шундай қилиб, “Ёқтириб қолмоқ” билан “Кўнгил бермоқ”, “Кўнгил бермоқ” билан “Ошиқ бўлмоқ”, “Ошиқ бўлмоқ” билан “Севмоқ”, “Севмоқ” билан “Муҳаббат”, “Муҳаббат” билан “Яхши

кўрмоқ”, “Яхши кўрмоқ” билан “Меҳр” орасида узоқ, жуда узоқ масофа бор...
Тилимиз нақадар ранго-ранг! Тилимиз нақадар бой!

* * *

У ёввойи гул эди: даштда тугилди.

Баҳор ёмғирлари шивирлаган паллада ерни тирмалаб, ёруғ дунёга чиқди. Барқ уриб ўса бошлади.

Бироқ... Қурғоқчилик бошланиб, ер тошдек қотди. У жизғанак бўлиб, сўлди. Устига-устак аллақандай мол уни топтаб ўтди...

Кетидан аччиқ-аччиқ шамоллар эсди. Қор ёғди... Тамом!

... Аммо у тирик эди!

Яна баҳор келди. Илқ-илиқ ёмғирлар ёғди. У жамики кўргиликлари эвазига қайтадан бош кўтарди. Қаддини ростлаб яна барқ уриб ўсди. Ғунча тугди... олов парчасидекал-ял ёнди. Шу қадар муаттар бўй тарата бошладики, ҳамма ҳайратдан ёқа ушлади!...

Шунда...

Уни кўчириб келтирдилар-да, қимматбаҳо тувакка солиб, уйнинг тўрига келтириб қўйдилар. Қандоқ яхши! Қурғоқчилик қовжиратмайди. Мол топтамайди. Изғирин шамоллар вужудини қақшатмайди. Бошига қор ёғмайди... Ҳаммага кўз-кўз қиладилар...

Шунақа-ку... Негадир у энди муаттар бўй таратмай қўйди...

Орадан кун ўтди...

Ҳафта ўтди...

Ой ўтди...

... Уни улоқтириб юбордилар-да, қимматбаҳо тувакка бошқа гул келтириб ўтқаздилар...

* * *

- Истеъдодсиз истеъдодсизни ёмон кўрса нима бўлади?-Ҳеч нима бўлмайди!

_ Истеъдодсиз истеъдодлини ёмон кўрса нима бўлади?

- Ҳеч нима бўлмайди!

-Истеъдодли истеъдодсизни ёмон кўрса нима бўлади?

- Ҳеч нима бўлмайди.

-Истеъдодли истеъдодлини ёмон кўрса нима бўлади?

- Фожиа бўлади!

* * *

Кўпчилик қалам аҳлининг битта ожизлиги бор: ҳаммаси-“биринчи”!

Ҳолбуки, ким “биринчи”, ким “юзинчи”, ким умуман “ҳеч нечанчи эмас”- китобхон ҳал қилади.

* * *

Ёзувчининг ўқувчига айтадиган дарди қанча кучли бўлса, асар тили шунча бийрон бўлади.

* * *

Болта билан қалам бир-бирига ўхшайдиган буюмлар эмас. Аммо хизмати жиҳатидан анчайин яқин туради.

Болта- қотил қўлида ўлим қуроли. Ўтинчи қўлида меҳнат қуроли. Ҳунарманд қўлида санъат қуроли.

Қалам-ҳасадғой қўлида ўлим қуроли. Саводхон қўлида меҳнат қуроли. Истеъдод қўлида санъат қуроли.

* * *

Қадимги кимёгарлар олтиннинг соф ёки қалбакилигини аниқлаш учун моҳактош қўллар эканлар. Ёзувчининг сўзи моҳакка ўхшайди. Бир оғиз Ростини учун мингларнинг дуосини олади. Бир оғиз Ёлғони учун мингларнинг қарғишига қолади... қаламкашнинг буюк бахти ҳам, буюк бахтсизлиги ҳам шунда!

* * *

Чинакам асар туғилмасдан олдин унинг оҳанги, музикаси пайдо бўлади. Бу- ғоя эмас, сюжет ҳам эмас, айнан ОҲАНГдир. Мана шу оҳанг адибни қўлидан судраб келиб, столга “михлаб” қўяди. Асарнинг жони дегани шу бўлса керак.

* * *

Танқиддан безор бўлган шоир айтибди:

-Сиз нукул бировларнинг асарларини танқид қиласиз. Ўзингиз биронта шеър ёзганмисиз?

Танқидчи айтибди:

- Мен кунора тухум ейман. Аммо унинг мазасини билиш учун ўзим тухум туғишим шарт эмас.

Шоир айтибди:

- Мен ҳам кунора одамлар ҳақида шеър ёзаман. Аммо одамни билиш учун кунора унинг гўштини еяётганим йўқ-ку!

* * *

Ҳеч ўйлаб кўрганмисиз? Нима учун энг теран фалсафий асарда кўпинча телба қатнашади.

Нима учун энг жиддий асарда масхарабоз ўралашиб юради?

Файласуфнинг ети ухлаб тушига кирмаган доно фикрни телба билмайди, деб ўйлайсизми?

Дунёнинг устуниман, деб юрган азаматлар ўйлашга ҳам қўрқадиган ҳақиқатни масхарабоз айтмайди, деб ўйлайсизми?

* * *

Олимлар ҳисоблаб чиқишган. Пушкин ўз асарларида 21 минг 197 та бетакрор сўз ишлатган.

Шекспир салкам 20 мингта, Сервантес 18 мингга яқин, Алишер Навоий эса 1 миллион 378 минг

600 та бетакрор сўз ишлатган. Боиси, буюк бобомиз фақат туркей эмас, форсий, арабий, урду, хитой, мўғул ва бошқа тиллардаги сўзлардан ҳам маҳорат билан фойдаланган.

* * *

Ҳасад ўсиб ўсиб ғаразга, ғараз-фитнага айланади. Фитна эса ҳар қандай разолатнинг онасидир.

* * *

Ҳасадғойнинг фикрлаш тарзи ғалати. “Агар фалончи бўлмаганида менинг ишим юришиб кетарди”, деб ичидан эзилаверади. Бошқа жабҳаларни билмадим-ку, лекин ижоб соҳасида бу

бемаъни хомхаёл. Ижод амал курсиси ёки давлат квартираси эмаски, бировнинг ўрнини биров эгалласа. Китобхон меҳрини зўравонлик қилиб ҳам, тиланчилик қилиб ҳам олиб бўлмайди.

* * *

Шуҳрат-ёқимли, аммо алдамчи нарса. У тоғ чўққисига ўхшайди. Қанча баланд кўтарилсангиз, шунча кўзингиз тинади. Ҳушёр бўлинг! Битта ножўя қадам қўйсангиз, жарликка учиб кетишингиз аниқ!

* * *

Мактаб ўқитувчисининг Сўзи ўттиз болага етиб боради.
Дорилфунун домласининг Сўзи юз талабага етиб боради.
Нотиқнинг Сўзи минг тингловчига етиб боради.
Қаламкашнинг Сўзи бир йўла ўн минг, юз минг китобхонга етиб боради. Демак, унинг сўз масъулияти ҳам бошқаларникидан минг ҳисса ортиқроқдир.

* * *

Ёзувчи ўзи ҳис қилган ҳамма нарсани қоғозга тўла-тўқис тушира олмайди. Ўқувчи китобдаги ҳамма нарсани тўла-тўқис ҳис қилолмайди... китоб ўқиётганингизда бир марта жилмайиб қўйсангиз, билинги, ёзувчи ўша сатрларни росмана кулиб ёзган. Кўзингизга бир қатра ёш келса, билинги, ёзувчи ўша сатрларни росмана йиғлаб ёзган...
Ҳар қандай муҳим ғоя ҳам инсон қисматига айланмаса, қуруқ гап бўлиб қолаверади.

* * *

Модомики талантсизлар ёвуз ниятда бир-бири билан тил топишар экан, талантлилар ҳам яхши ниятда бирлашмоғи лозим.

* * *

Истеъдоли адиб ҳаётида икки марта хатарли босқичдан ўтади. Биринчиси - нимаки ёзмасин чиқариши мушкул палла. Иккинчиси- нимаики ёзмасин, чиқариши осон бўлган палла. У биринчи босқичдан омон-есон ўтади. Аммо иккинчи босқичдан ўтиши оғир, жуда оғир...

* * *

Катта истеъдод аввал халқ эътиборини, кейин халқ муҳаббатини ва ниҳоят халқ эътиқодини қозонади. Аслида мана шу уч босқичнинг ҳар биттаси бир умрга тенг.

© Ўткир Ҳошимов,

<http://utkir.edunet.uz>

www.ziyouz.com

2008